

Schweitzer odnośnie do postawy politycznej ministrów do spraw Finlandii i generał-gubernatorów w Finlandii. Niezdecydowanie Rokasowskiego, zmienność Heidenena — oto kilka przykładów interesujących naświetleń Autora.

Istotne są informacje o dwukrotnym wydaniu przez władze rosyjskie w Finlandii (a raczej przez Finów sprawujących z ramienia władz carskich władzę w Finlandii) broszur o ustroju autonomicznym Finlandii. Chodziło o zorientowanie władz rosyjskich w odrębnościach prawno-ustrojowych Finlandii, by nie popełniać błędów, których konsekwencją były różne spięcia polityczne i społeczne. Schweitzer bardzo dokładnie analizuje treść każdej z tych broszur, wydobywając jej odmienności i starając się ustalić źródła odmiennego ujmowania spraw ustrojowych. Odmienności te doprowadziły nawet do zakazu rozpowszechniania drugiej broszury wobec innych od jej treści dążeń władzy carskiej.

Wywody Autora zmuszają do rewizji sądów o carach. Są oni przedstawieni jako politycy reprezentujący ciekawe koncepcje, rozważający, a nawet przyjmujący argumenty przeciwników. Nie dostrzega jednak Autor powstania ogólnospołecznego uznania Finów dla Aleksandra II. Przypomina prace sławiące konstytucyjność Aleksandra III (s. 3), nazywa go „jedynym prawdziwie konstytucyjnym monarchą Finlandii” (s. 113), ale równocześnie pisze o jego — Aleksandra III — powrocie do nieograniczonej autokracji (s. 108, przyp. 3) i przytacza fakty popierania ograniczenia autonomii Finlandii.

Interesujące są szczegóły o działalności Kesara Filipowicza Ordina. Zdaniem Schweitzera ten sztabowy reprezentant polityki ograniczania autonomii Finlandii wcale nie miał tak wielkich wpływów na decyzje polityczne, jak wcześniejsza literatura podawała. Musiał on mocno natrudzić się, by jego tezy przyjęto, i nawet nagłą jego śmierć (z powodu wylewu krwi do mózgu) wiąże Schweitzer z tymi trudnymi staraniami o posłuch. Autor wydobywa też fakty współdziałania Ordina z finlandzkimi zwolennikami zachowania nienaruszonej autonomii Finlandii (z Leopoldem Henrykiem Stanisławem Mechelinem). Odrzuca także tezę o decydującym wpływie nacjonalistów rosyjskich, zwłaszcza Konstantyna P. Pobiedonoscewa. Znacznie większe znaczenie przypisuje koncepcjom urzędników carskich i samym carom.

Wiele uwagi poświęca Autor problemom prawnym i ustrojowym, ale w większości wypadków dopiero rodzącym się, dopiero przygotowywanym przez działalność komisji Weissenberga czy Bungego. Ostatecznie wybrane przez carat ograniczenia autonomii Finlandii mogły być wprowadzane w życie tylko na krótki okres i zmiecione zostały rewolucją 1905 r. Ich rola historyczna była niewielka i słusznie historycy finlandzcy interesowali się tymi procesami i elementami historycznymi, które wzięły górę nad koncepcjami carskimi.

TADEUSZ CIESLAK (Warszawa)

Józef Ciągwa, *Wpływ centralnych organów Drugiej Rzeczypospolitej na ustawodawstwo śląskie w latach 1922-1939*. Wyd. Uniwersytet Śląski, Katowice 1979, ss. 243.

Problem badawczy podjęty przez Józefa Ciągwę został jasno określony w tytule jego monografii. Autor ograniczył pole swoich badań do stosunków między rządem a Sejmem Śląskim, w zakresie prac legislacyjnych i temu zagadnieniu została podporządkowana konstrukcja pracy. Podstawowe znaczenie ma rozdział II o wpływach rządu wynikających z jego uprawnień zwierzchnich, zawartych w śla-

skim statucie organicznym i rozdział III poświęcony „wpływowi” pozastatutowym. W kolejnych trzech rozdziałach rozważono problem nieważności ustaw śląskich, spór o ich zatwierdzanie i zmiany w polityce rządu w stosunku do ustaw śląskich po 1926 r.

Problem badawczy został wybrany bardzo trafnie. Dzieje województwa śląskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego były przedmiotem wielu badań, ale koncentrowały się one przede wszystkim wokół problemów politycznych, społecznych, a także gospodarczych, natomiast problematyka ustrojowa czekała na opracowanie. J. Ciągwa podjął badania tylko części problemów interesujących prawnika, ale jest to niewątpliwie część najważniejsza. W rozważaniach Autora stale pojawiają się inne wątki, które jeszcze czekają na opracowanie, jak pozycja prawno-polityczna śląskiego wojewody i jego organów, Rada Wojewódzka, funkcje Prokuratury Generalnej na tym obszarze itp. Autor był konsekwentny w realizacji planu badań i nie rozpraszał swojej i czytelnika uwagi na wiele skomplikowanych aspektów ustroju Śląska, ale w niektórych częściach pracy odczuwa się brak powiązania narracji z wydarzeniami politycznymi.

Do ważnej części rozprawy zaliczam I rozdział „Charakterystyka ustroju Śląska”, a w tym przede wszystkim określenie charakteru odrębności ustrojowych Śląska. Po zreferowaniu genezy tej odrębności Autor przedstawił poglądy wielu innych autorów w sporze, czy była to autonomia czy samorząd. Idąc w ślad za J. Kokotem odrzucił Autor pogląd, że było to „państwo w państwie” (W. L. Jaworski, Z. Cybichowski), ale nie mógł się ostatecznie zdecydować, czy było to terytorium autonomiczne czy samorządowe (s. 42-43) i stosował w pracy oba te terminy zamiennie. Nie wydaje się to właściwe. Oczywiście punktem wyjścia powinna być definicja obu pojęć, a następnie jednoznaczne opowiedzenie się za jednym z nich. Autor zdaje się ostatecznie przychylić do terminu autonomia. Trudno wdawać się tu w szczegółowe rozważania, ale w sytuacji, gdy Śląsk posiadał odrębne władze ustawodawcze oraz wykonawcze, odrębny skarb, to nawet uwzględniając fakt, że funkcje wykonawcze spełniał Urząd Wojewódzki, trudno by znaleźć uzasadnienie dla umieszczenia Śląska w jednej grupie z samorządem wojewódzkim w Wielkopolsce i na Pomorzu. Autor chyba podziela ten pogląd, jednak wyraźnie tego nie powiedział, a przecież jest to zagadnienie nieblahe dla głównego nurtu jego monografii.

Rozdziały II i III noszą niezbyt szczęśliwe nazwy: „Wpływy statutowe” i „Wpływy pozastatutowe” organów centralnych na ustawodawstwo śląskie. Tytuły rozdziałów mogą wprowadzić czytelnika w błąd, że chodzi tutaj o rozróżnienie uprawnień organów centralnych wynikających ze statutu organicznego od wpływów pozaprawnych bądź politycznych na ustawodawstwo Sejmu Śląskiego. Takie rozróżnienie rodzajów „wpływów” wynika chyba z przyjętej przez Autora koncepcji formalnego potraktowania treści statutu organicznego. Żądania resortów centralnych przysyłania przez Sejm Śląski materiałów ustawodawczych mieściły się przecież w zakresie badania ustawodawstwa śląskiego przez organy centralne w odniesieniu do kompetencji przyznanych Sejmowi Śląskiemu w statucie organicznym. Autor zresztą nie stwierdził naruszenia prawa przez organy centralne, znalazł natomiast potwierdzenie ich uprawnień w tym zakresie w art. 23 ust. 3 statutu. Czy słuszne było wobec tego konstruowanie rozdziału o „wpływach pozastatutowych”? Sądzę, że bardziej poprawne byłoby zatytułowanie obu rozdziałów: „Uprawnienia organów centralnych”. Uprawnienia nie musiały przecież nabierać charakteru decyzji wiążących Sejm Śląski, mogły posiadać cechy „poleceń-życzeń”, jak je nazwał Autor (s. 142). W tej sprawie tkwiła zresztą istota wzajemnych stosunków. W 1920 r. Śląsk otrzymał autonomię w szczególnych warunkach politycznych. W następnych latach postawie śląscy strzegli swoich uprawnień, zawerowanych w statucie organicznym, rząd zmierzał do unifikacji prawa i stopniowego ograni-

czania odrębności ustrojowych Śląska. Autor podniósł tę kwestię w zakończeniu pracy (s. 236), słusznie jednak konstatując, że jeśli przed 1935 r. ograniczenie autonomii było trudne, to z kolei po 1935 r., gdy nowa konstytucja stwarzała odpowiednie możliwości, już nie poruszano tej sprawy. A dlaczego? Czy istotnie zmiana w układzie sił politycznych usprawiedliwia zaniechanie zabiegów unifikacyjnych? Wydaje się, że można było na tę sprawę spojrzeć i od innej strony. Przecież W. Korfanty był w zasadzie zwolennikiem ograniczenia autonomii. Czy na współpracy władz centralnych z Sejmem Śląskim po 1926 r. nie zaciążył stosunek sanacji do tego polityka? Brak jest stanowiska Autora czy utrzymanie autonomii uznaje za słuszne czy za błąd kolejnych gabinetów II Rzeczypospolitej.

Rozdziały: V — „Spór o zatwierdzanie ustaw śląskich” i VI — „Nowe propozycje oddziaływań po przewrocie majowym” uzupełniają się przy charakterystyce prób podejmowanych przez władze centralne w zakresie zwiększenia kontroli nad ustawodawstwem śląskim oraz nad procedurą stanowienia prawa. Autor wprowadził do rozważań periodyzację w zakresie przygotowywania projektów aktów normatywnych o zasadach uchwalania i promulgacji ustaw oraz o zmianie statutu organicznego. W tych częściach pracy najlepiej można obserwować istotę sporu i dynamikę wydarzeń, jaki wpływ na wzajemne stosunki wywarł przewrót majowy i stopniowe ograniczanie parlamentaryzmu. Zastanawiając się nad przyczynami, które powstrzymały rząd przed likwidacją autonomii po 1935 r. Autor zapewne trafnie odniósł zaniechanie dalszych prac nad reformą autonomii do art. 81 ust. 3 konstytucji kwietniowej, umożliwiającego całkowite jej zlikwidowanie (s. 200).

Rozprawa J. Ciągwy jest potrzebna, bo wkomponowana w dzieje ustroju politycznego Polski uzupełnia dużą lukę w naszej wiedzy o istocie odrębności ustrojowej Śląska. Autor w tej sprawie nie powiedział zapewne ostatniego słowa i do dalszych badań należałoby Go zachęcić. Bardzo dobra warsztatowo monografia, napisana w wielu miejscach barwnym językiem, daje rękojmię, że dalsze prace tego Autora weźmiemy do ręki z zainteresowaniem i zaufaniem dla Jego erudycji.

JERZY WISŁOCKI (Poznań)

André Laingui, Arlette Lebrige, *Histoire du droit pénal*. I. *Le droit pénal*, II. *La procédure criminelle*, Paris 1979. Ed. Cujas, ss. 223+158.

Opracowany przez profesorów: André Laingui z uniwersytetu w Rennes i Arlette Lebrige z uniwersytetu w Paryżu (XI) podręcznik historii francuskiego prawa karnego powstał w związku z pilnymi potrzebami dydaktyki uniwersyteckiej. Znaczny w ostatnich latach wzrost zainteresowania studentów dziejami prawa karnego pociągnął za sobą konieczność zapewnienia słuchaczom tych ośrodków akademickich, w których są one odrębnym przedmiotem wykładu, pomocy do nauki. Autorzy zastrzegli się więc na wstępie, że ich przedsięwzięcie nie ma charakteru całościowej syntezy, a jest raczej próbą zarysu historii instytucji prawa karnego na podstawie aktualnego — mocno zresztą niezadowolającego z powodu małej liczby opracowań monograficznych — stanu badań. Pomimo tych zastrzeżeń omawiane opracowanie odznacza się szeregiem poważnych walorów poznawczych. Autorzy są bowiem znawcami przedmiotu i mają w swym dorobku studia monograficzne z historii prawa karnego. Stąd też w niektórych partiach podręcznika dali pogłębioną analizę źródeł, czasem konfrontowali je z praktyką wymiaru spra-